

Raya Zaimova

(Bulgaria, Institute of Balkan Studies & Centre of Thracology,
Bulgarian Academy of Sciences)

The Foreign Historians

Abstract: The paper deals with the publication of works by foreign historians from the 17th–18th centuries in Bulgarian. The author emphasizes the active participation of Nadezhda Dragova in the publication and popularization of works important to understanding Balkan history.

Key words: Balkan history, Enlightenment, European modernity

Рая Заимова

(България, Институт за балканистика с център по тракология,
Българска академия на науките)

Чуждестранните историци

През 80-те години на ХХ век издателство „Наука и изкуство“ поставя началото на нова поредица „България в творчеството на чуждестранни историци XVII – XIX в.“. В нейната редакционна колегия участват Василка Тъпкова-Заимова, Иван Дуйчев, Крумка Шарова, Мария Велева и Надежда Драгова. Първата книга, излязла от печат, включва откъси от „Царството на славяните“ на бенедиктинския монах Мавро Орбини от Рагуза (Дубровник) – познат като един от основните извори за Паисиевата „История“. Неслучайно споменавам този факт, тъй като Надежда Драгова е автор на встъпителната студия в книгата, с която тя възторжено инициира една новост в историята на историографията у нас. Българската публика се запознава със словесно представен автор от началото на XVII век в светлината на историците от века на Просвещението. Ще припомня, че „История славѣноболгарская“ (1762 г.) на Паисий е написана въз основа и на руската адаптация, където името на Мавро Орбини звучи по друг начин – „Маврубир“ или „латин“, ще рече католик. Православната насоченост и националното достойнство на Паисий не му попречват да прибегне до текста на „Царството на славяните“, а напротив, помагат му успешно да вплете своите емоции в концепцията за имажнерното славянско царство, в което българите се възвисяват като най-славни и велики.

Няколко десетилетия по-късно, когато „Царството на славяните“ на „далматинския Тукидит“ е налично като фототипно издание (Mavro Orbini 2009) и в превод от оригиналния италиански текст (Царството на славяните 2012), Надежда Драгова разкрива нашироко делото и значимостта на рагузинеца в специална студия. Тя е отпечатана като брошура към основния корпус на книгата на Орбини. Този подход се оказва приносен за книгопечатането в България, където за подобни издания тепърва се създава традиция. Те задоволяват любопитството на ценителите на по-стари печатни книги, които чрез изданията им получават и допълнителна информация от начетени съвременни специалисти. Надежда Драгова поставя фигурата на рагузинеца в контекста на европейските събития от края на XVI в. и на духовните търсения в светските и католическите среди, към които принадлежи самият Орбини (Драгова 2009/Dragova 2009). С други думи, известният Паисиев извор „Царството на славяните“ се представя като резултат от сложната идейна плетеница, която се развива извън балканския регион, и която в крайна сметка дава важно отражение върху източния дял на Европа.

Всъщност, проблемите на западния Ренесанс и Просвещението, както и процесите на техните проекции във времето в българска и балканска среда са област от историографията, която Надежда Драгова поставя на дневен ред пред изследователските среди у нас. Както Паисиевата история, претърпяла редица издания през предходните десетилетия, се превежда на няколко езика, за да достигне европейската публика, така и съчиненията на чужди автори, предхождащи или съвременници на Атонския монах, се налага да се извадят от забравата. Не е възможно да се изредят всички техни имена, както и изданията на произведенията им из Европа, които едва ли биха могли да се обобщят в една библиография.

Вниманието ни се насочва към един от тези автори – Йосиф Симоний Асемани (1687-1768) (Асемани 1987/Asemani 1987). В откъси от творбите му се съдържат важни сведения за светите братя Кирил и Методий, както и за средновековните български царства. Книгата на този интересен автор – известен до този момент с намереното от него евангелие на глаголица (срв. Заимов 2013/Zaimov 2013; Мавродинова, Джурова 1981/Mavrodinova, Dzhurova 1981), се оформя като том втори на поредицата „България в творчеството на чуждестранни историци XVII – XIX в.“ и излиза от печат през 1987 г. (Асемани 1987).

В трудовете си представителят на маронитската ливанска общност Йосиф Асемани подхожда не само като начетен духовник, но и като учен, чиито познания за религиите и света не остават затворени в католическото пространство на Рим. Благодарение на Гутенберговото изобретение, съчиненията му излизат от печат през 50-60-те години на XVIII в. и носят духа на новите просвещенски схващания за движението на „варварите“ от север на юг, за произхода и езика на народите, както и за постепенната славянизация на Дунавска България след официалното приемане на християнството (865).

През същите години Надежда Драгова отваря неизвестна страница от една адаптация на френския учен Шарл Дюфрен Дюканж (1610 – 1688) за „стария и нов Илirik“, публикувана на латински език в Братислава през 1746 година (Драгова 1983/Dragova 1983). Междувременно откъси от неговата „История на Константинопол по време на френските императори“ и частта за българските средновековни царства излиза от печат през 1992 г. (Византийска история 1992). По този начин известният книжовник от XVII в. става достъпен на български език за поколения изследователи от различни области. През XIX век описаното с романтична окраска от Дюканж кръстоносно време оказва решаващо влияние върху формирането и изграждането на френското национално достойнство. В българска среда концепциите на известния учен-елинист не са разпространени. Например, през 1867 г. Марин Дринов споделя в писмо до Нешо Бончев, че е закупил в Париж книгите на Дюканж с оглед на разглежданата в тях българска история (НБКМ БИА, ф 111, а.е. 2, л. 55-56). За момента архивите мълчат по въпроса дали утвърдени възрожденски имена, както и двамата споменати учени, са правили коментари или преводи от тях.

По време на Просвещението книгата на Орбини, както и съчиненията на Дюканж се ползват с висока репутация сред голям брой книжовници от Западна и Централна Европа. Не само активният обмен на впечатления от прочетеното, но и размяната на ръкописи и издания на италиански, френски, немски или латински език, т.е. на класически и модерни езици, представят съществена част от активното общуване между отделните книжовници в така наречената от тях „Република на словесата“. Макар и с различна идеология и подход към изворите и историята на балканските страни, рагузинецът и Дю Канж се утвърждават като главни източници на информация за онези западни автори, които през XVIII – XIX в. изграждат представите си за югоизтока, попъл-

вайки мозайката си от факти и събития за изминалите времена благодарение на посочените автори.

Том трети от споменатата поредица „България в творчеството на чуждестранни историци XVII – XIX в.“ представя превод на откъси от историята на Йован Раич (1727–1801) под редакцията на Надежда Драгова (Йован Раич 1993/Yovan Raich 1993). Това издание излиза на съвременен български език 200 години след отпечатването на труда във Виена (1794). Подобно на Мавро Орбини, сръбският писател е обект на многократни коментари от страна на българските възрожденски изследователи (Йован Раич 1993: 31-34/ Yovan Raich 1993: 31-34). Благодарение на неговия труд още по-осезателно изпъква връзката между чуждото и балканското, между европейското и традиционното. Погледът към изминалите времена се усеща като плод на просвещенските търсения на един начетен духовник, различен от съвременника си Паисий. Както в публикувания предговор, така и в колегиални разговори, Надежда Драгова подхожда емоционално към темата. По време на посещенията си в Сремски Карловци, Нови Сад и Ковил тя търси знаковите места на своя набеязан герой, колебае се да вземе решително становище по въпроса за последните монашески години на Йован Раич. Нейните предварително съставени образи не се покриват с реалността, но написаното слово остава като носител на българските възрожденски търсения, на стремежа към постигане на свободно добруване в раздвоението между патриархалното и духа на новото време.

Дейното участие на дълбокоуважаемата професор Надежда Драгова в превръщането на чуждата историография в достояние на нашата общественост е ключово и остава трайна следа в българската хуманитаристика.

ЛИТЕРАТУРА

- Византийска история 1992: Византийска история. История на империята на Константинопол от Шарл Дюфрен Дюканж. Предговор, съст. и прев. от старофренски Р. Заимова, съст. и прев. от латински М. Кискинова, коментар и редакция В. Тъпкова. София: „Аргес“ и „Св. Георги Победоносец“ (Vizantiyska istoria 1992: Istorija na imperiata na Konstantinopol ot Sharl Dyufren Dyukanzh. Predgovor, sast. i prev. ot starofrenski R. Zaimova, sast. i prev. ot latinski M. Kiskinova, komentar i redaktsia V. Tapkova. Sofia: „Arges“ i „Sv. Georgi Pobedonosets“).
- Драгова 1983: Драгова, Н. Протестантская историографическая школа в Братиславе в XVIII веке и её вклад в развитии болгарской историографии. - *Études balkaniques*, 4, 49-67. (Dragova 1983: *Dragova, N. Protestantskaya istoriograficheskaya shkola v Bratislave v XVIII veke i eyo vklad v razvitii bolgarskoy istoriografii*. - *Études balkaniques*, 4, 49-67).
- Заимов 2013: Заимов, Й. Асеманиевото евангелие. Старобългарски глаголически паметник от края на X в.-началото на XI в. София: ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“, ел. издание: <http://old.bas.bg/> - 9.03.2021 (Zaimov 2013: *Zaimov, Y. Asemanievoto evangelie*. Starobalgarski glagolicheski pametnik ot kraja na X v.-nachaloto na XI v. Sofia: IBE „Prof. L. Andreychin“, el. izdanie: <http://old.bas.bg/>
- Иванова-Мавродинова, Джурова 1981: Иванова-Мавродинова В., А. Джурова. Асеманиевото евангелие. Старобългарски глаголически паметник от X в. Художествено-историческо проучване. София: Наука и изкуство (Ivanova-Mavrodinova, V., A. Dzhurova. Asemanievoto evangelie. Starobalgarski glagolicheski pametnik ot X v. Hudozhestveno-istoricheskoprouchvane. Sofia: Nauka i izkustvo).

- Асемани 1987: *Асемани, Йосиф Симон*. Календари на вселенската църква. За светите апостоли Кирил и Методий. Съст., встъпителна студия, превод от латински и коментар М. Кискинова, ред. В. Тъпкова-Займова. София: Наука и изкуство (Asemani 1987: *Josif Simon Asemani*. Kalendari na vselenskata tsarkva. Za svetite apostoli Kiril i Metodiy. Sast., vstapitelna studia, prevod ot latinski i komentar M. Kiskinova, red. V. Tapkova-Zaimova. Sofia: Nauka i izkustvo).
- Раич 1993: *Раич, Йован*. История на всички славянски народи и най-паче на болгари, хорвати и серби. Превод от староруски църк. слав. език Н. Дилевски, Предг., научен коментар и ред. Н. Драгова. София: Наука и изкуство (Raich 1993: *Raich, Yovan*. Istoria na vsichki slavyanski narodi i naj-pache na bolgari, horvati i serbi. Prevod ot staroruski tsark. slav. ezik N. Dilevski, Predg., nauchen komentar i red. N. Dragova. Sofia: Nauka i izkustvo).
- Царството на славяните 2012: Царството на славяните, история на Дон Мавро Орбини от Рагуза, абат от Млетския орден. Прев. С. Тодоров и Е. Попова, встъпителни статии Н. Драгова и Дж. Дел'Агата, отг. ред. П. Ватова. София: Дамян Яков (Tsarstvoto na slavyanite 2012: Tsarstvoto na slavyanite, istoria na Don Mavro Orbini ot Raguza, abat ot Mletskiya orden. Prev. S. Todorov i E. Popova, vstapitelni statii N. Dragova i Dzh. Del'Agata, otg. red. P. Vatova. Sofia: Damyan Yakov).
- Orbini 2009: *Orbini, Mavro*. Il regno degli Slavi....Pesaro, 1601. Фототипно издание. София: Дамян Яков (Orbini 2009: *Mavro Orbini*. Il regno degli Slavi....Pesaro, 1601. Fototipno izdanie. Sofia: Damyan Yakov).

АРХИВИ

НБКМ БИА, ф. 111, а.е. 2, л. 55-56 (National Library „St. st. Cyril and Methodius“, Bulgarian Historical Archiv, f. 111, a.e. 2, fol 55-56).

ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ

<https://www.damyanyakov.com/bg/akcenti - 9.03.2021>

Драгова 2009: *Драгова, Н.* Славянското царство на Мавро Орбини. София: Дамян Яков (Dragova 2009: *Dragova, N.* Slavyanskoto tsarstvo na Mavro Orbini. Sofia: Damyan Yakov): [ORBINI Broshura Slavjani_bg_popr_16_07_2009.pdf](#) – 10.03.2021